

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar  
fanlarning dolzarb  
muammolari**

Son 4. Jild 4.

**2024**

# **SCIENCEPROBLEMS.UZ**

## **ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

*№ 4 (4) - 2024*

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-  
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

**ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**ТОШКЕНТ-2024**

## **БОШ МУҲАРРИР:**

Исанова Феруза Тулқиновна

## **ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:**

### *07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:*

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

### *08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:*

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

### *09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:*

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

### *10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:*

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

#### 12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

#### 13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

#### 19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

#### 22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

#### 23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

### ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари**” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

**Муассис:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

#### Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: [scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

#### Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

## МУНДАРИЖА

### 07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Qurbonov Murodjon Dehqonboy o'g'li</i> "KASHKULI SALIMIY" ASARIDA USMONIY HUKMDORLAR TARIXINING YORITILISHI.....	12-17
<i>Ismoilova Diyoraoy Xursandjon qizi</i> AMIR NASRULLOH DIPLOMATIYASI .....	18-23
<i>Tursunov Farrux Fulomovich</i> ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДАГИ ТОЖИКЛАРГА ХОС УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАР .....	24-28
<i>Usmonaliyev Isroiljon Ibrohimjon o'g'li</i> FARG'ONA VODIYSIDA "O'ZBEK" ETNONIMINING TARQALISHI .....	29-34
<i>Djurayev Ikrom Nematovich</i> YEVRUOSIYO CHORVADOR QABILALARINING FARG'ONA VODIYSIGA KIRIB KELISHI.....	35-40
<i>Esanova Nilufar Pulatovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA YENGIL SANOAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR .....	41-46
<i>Абдурахимова Сабоҳат Эргаш қизи</i> БУХОРО АМРЛИГИ ДАВРИДА ЧИРОҚЧИ ТУМАНИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ТАРИХИ .....	47-53
<i>Toshturov Shuxrat</i> MUSTAQILLIKKACHA BO'LGAN DAVRDA NAVOIY VILOYATI SANOAT KORXONALARINING EKOLOGIK MUHITGA TA'SIRI .....	54-60
<i>Kanimkulov Olimjon Sheraliyevich</i> AKADEMIK YAHYO G'ULOMOV FAOLIYATI HAQIDA QAYDLAR ("XORAZMNING SUG'ORILISH TARIXI" ASARI MISOLIDA).....	61-65
<i>Begniyazova Gozzal Allambergenovna</i> QORAQALPOQ XALQ ERTAKLARINING YIG'ILISHI VA NASHR QILINISHI.....	66-70

### 08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Султонов Баходир Файзуллаевич, Тураева Гулизахро Каххоровна, Норбўтаев Бахтиёр Абдурахимович</i> СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ДОНЛИ ЭКИНЛАР ХОСИЛДОРЛИГИНИНГ 2024-2027 ЙИЛГАЧА БЎЛГАН ПРОГНОЗ ПАРАМЕТРЛАРИ.....	71-78
<i>Abdiganieva Zarapshan Salievna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA AHOLI TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI .....	79-85
<i>Otaxonova Odinaxon Inomovna</i> QORAMOLCHILIK MAHSULOTLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OZUQA BAZASINI YAXSHILASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI .....	86-94
<i>Рахимов Ойбек Бахтиёрович</i> СУҒУРТА ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИДА МАРКЕТИНГ ФАОЛИЯТИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ .....	95-99
<i>Хушмурадов Оман Намозович</i> СУВ ХЎЖАЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ .....	100-110

<i>Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich</i> BULUTLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BIZNES JARAYONLARNI TASHKIL ETISH YO'LLARI .....	111-125
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ПОНЯТИЕ И ПУТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ .....	126-133
<i>Isayev Jahongir Muzaffarovich</i> SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TIZIMINI TA'MINLASH IQTISODIY МЕХАНИЗМНИНГ АСОСИЙ YO'NALISHI SIFATIDA .....	134-140
<b>09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ</b>	
<i>Tilavova Umida Qahramonovna</i> RAQAMLI JAMIYATLAR TIZIMIDA INFORMATSION ETIKA KATEGORIYA VA ТАМОЙИЛЛАРИНИНГ АНАМИЯТИ .....	141-147
<i>Yulchiyev Avazbek Maxamadjonovich</i> IJTIMOIY TEXNOLOGIYALAR HAQIDAGI G'OYALARNING SHAKLLANISH EVOLYUTSIYASI .....	148-154
<i>Каримова Гулчеҳра Абдукаримовна</i> ДУНЁ ДИНЛАРИ ВА ТАЪЛИМОТЛАРДА ОТАЛИКНИ ТУШУНИШ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ .....	155-163
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> ISLOM FALSAFASIDA DALILLASH VA VAHS YURITISH USULI ZAMONAVIY ARGUMENTLASH NAZARIYASI TALQINIDA .....	164-168
<i>Muminov Nozim Naimovich</i> THE PHENOMENOLOGICAL APPROACH IS THE KEY TO UNDERSTANDING THE SPREAD AND TRANSFORMATION OF SUFISM IN THE WEST .....	169-175
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ .....	176-180
<i>Mamarasulov Ulug'bek Umirzoqovich</i> SPORT TURLARINING FALSAFIY-ESTETIK TANLILI .....	181-184
<b>10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ</b>	
<i>Исанова Феруза Тулқиновна</i> ЎЗБЕК ТИЛИДА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ СОҲАСИГА ОИД ЛЕКСИК БИРЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ .....	185-191
<i>Петрухина Наталья Михайловна</i> КОРАНИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ А.С.ПУШКИНА И ЕГО СОВРЕМЕННИКОВ .....	192-197
<i>Исаров Оман Рисалиевич</i> ЎЗБЕК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА ТАКСИС КОНВЕРБИАЛ ВЕРБАЛИЗАЦИЯСИ .....	198-205
<i>Родина Ирина Витальевна</i> АНТИНОМИЧЕСКАЯ ПАРА «МЕСТЬ» И «ПРОЩЕНИЕ» В ПОВЕСТИ-СКАЗКЕ Л. БОРОДИНА «ГОД ЧУДА И ПЕЧАЛИ» .....	206-211
<i>Ataeva Gulchekhra Bakhtiyorovna</i> THE ROLE OF IDIOMS IN ENHANCING BUSINESS COMMUNICATION: A STUDY ON THE USAGE OF IDIOMS IN BUSINESS LETTERS .....	212-220

<i>Erkinova Marxobo</i> ASSOTSIATIV MAYDON HOSIL QILISHDA LINGVISTIK OMILLARNING O'RNI .....	221-229
<i>Gulyamova Shahzoda Baxtiyor qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI MATNLARNING SINTAKTIK STRUKTURASI VA PRAGMATIK XOSLANISHI .....	230-234
<i>Batyrkhanova Madina Oybekovna</i> THE SOMATIC CULTURAL CODES IN THE STUDY OF ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK PHRASEOLOGISMS .....	235-244
<i>Aslonov Shahram Sherzod ugli, Saidova Marjona Abdimutal qizi</i> PECULIARITIES OF TRANSLATION OF POLITICAL TEXTS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION .....	245-250
<i>Olimova Dilafruzxon Baxtiyorjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SUBYEKTIV VAHONING IFODALANISHI .....	251-254
<i>Bobojonov Dilshod Jumaqul o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK GAZETA SARLAVHALARIDA PUBLISISTIK USLUB BELGILARINING NAMOYON BO'LISHI .....	255-260
<i>Абдуллаева Нилуфар Рамазоновна, Шаймарданова Мухлиса Усмановна</i> СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА “РАСТЕНИЕ” В СОПОСТАВЛЯЕМЫХ ЯЗЫКАХ .....	261-266
<i>Хайруллоева Сitora Lutfulloevna</i> PSYCHOLOGICAL NOVELS OF US AND THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGYSMS .....	267-272
<i>Qudratova Muxiba Kamolovna</i> “LYUIS KERROLLNING ALISA MO' JIZALAR MAMLAKATIDA ASARIDAGI HAYVON OBRAZLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI” .....	273-279
<i>Убоженко Анна Станиславовна</i> ОСОБЕННОСТИ ТЮРКСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ .....	280-285
<i>Тухтаева Наргисхон Исамутдиновна</i> ОТРАЖЕНИЕ ДУХОВНОГО УПАДКА ОБЩЕСТВА И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ .....	286-292
<i>Gulnora Xolmurodova Sattorovna, Bo'ronova Mekkamtosh Xoliqulovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK LISONIY MANZARASIDA MAQOLLARNING O'RNI .....	293-297
<i>Алибаева Лола Намазовна</i> ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В РАССКАЗАХ Л. ПЕТРУШЕВСКОЙ .....	298-303
<i>Eshqurbonova Aziza Bozor qizi</i> DIALOGIK NUTQDA SAVOLLARNING IFODALANISHI .....	304-308
<i>Norova Rahima Fayzulloevna</i> O'ZBEK VA INGLIZ ADABIY ERTAKCHILIGIDAGI SEHRLI VOSITALARNING QO'LLANISHIDA O'XSHASH JIHATLAR .....	309-316
<i>Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna</i> TRANSLATIONS OF HISTORICAL WORKS INTO ENGLISH .....	317-323
<i>Axmedova Adolat Ravshan qizi</i> GASTRANOMIYA TUSHUNCHASI HAMDA GASTRANOMIK REKLAMA MATNLARI .....	324-330



<i>Asqarova Madina Boymurod qizi</i> KORPUS LINGVISTIKASIDA MATN ANNOTATSIYASINING LINGVISTIK MUAMMOLARI .....	331-334
--	---------

<i>Калниязов Есемурат Шамшетович</i> ГОСТЕВОЙ ЭТИКЕТ И СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ .....	335-342
---	---------

### **12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР**

<i>Bahodir To'raev</i> HUQUQIY MADANIYAT VA HUQUQIY TARBIYANING DEMOKRATIK DAVLAT RIVOJLANISHIDAGI ROLI .....	343-351
---	---------

<i>Турсоатов Содиқ</i> РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ .....	352-357
--	---------

<i>Хидиров Фурқат Шукуруллаевич</i> МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАРТИБИНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ .....	358-363
---	---------

<i>Рахимбаев Уткир Файзуллаевич</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ ИНФРАСТРУКТУРЫ И СЕРВИСА ДЛЯ ТУРИСТОВ .....	364-372
---	---------

<i>Турсынбаев Азизбек Халмурзаевич</i> МЕЖВЕДОМСТВЕННОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ .....	373-377
--	---------

<i>Yakubov Abduraxmon Turayevich</i> TA'LIM HUQUQINING HUQUQIY SAVODXONLIKNI AMALGA OSHIRISHDAGI O'RNI .....	378-382
---	---------

<i>Rasulov Salimbek Baxtiyor o'gli</i> YEVROPA KENGASHINING KORRUPSIYA UCHUN JINOIY JAVOBGARLIK BO'YICHA KONVENSIYASI – KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING ZAMONAVIY XALQARO HUQUQIY ASOSLARIDAN BIRI SIFATIDA .....	383-387
---	---------

### **13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ**

<i>Хайров Расим Золимхон угли</i> АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА .....	388-395
--	---------

<i>To'rayev Panji To'xtayevich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASIDA KURASHCHILARNI PSIXOLOGIK JIHATDAN TAYYORLASH .....	396-400
---	---------

<i>Xushnazarova Ma'mura Nodirovna</i> TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASHDA IJTIMOIIY FAOLLIKNING AHAMIYATI .....	401-406
--	---------

<i>Yuldasheva Sayyora Aliaskarovna</i> TA'LIM TIZIMIDA INGLIZ TILINI INTEGRATSION O'QITISH .....	407-411
---	---------

<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> SPORT MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA PEDAGOGIK NAZORATNING AHAMIYATI .....	412-418
---	---------

<i>Абдувахобов Искандер, Гизатулина Ольга Ивановна</i> ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СМЕШАННЫХ СРЕДАХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА .....	419-426
<i>Назарова Озода Шавкатовна</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ .....	427-432
<i>Pirnazarova Sevara Doniyor qizi</i> OLIQ O'QUV YURLARIDA XORIJIY TILNI O'QITISHDA O'YIN USULLARINI QO'LLASH .....	433-438
<i>Ko'ziyeva Gulnoza Maxamadaliyevna</i> BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK SALOHİYATINI OSHIRISH METODIKASI .....	439-444
<i>Умирзокова Сурайё</i> ТАЛАБАЛАРИНИНГ КИНЕТИК ИНТЕЛЛЕКТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИ .....	445-451
<i>Olimova Nigora</i> MUVAFFAQIYATLI O'RGANISHDA SINFINI BOSHQARISH KO'NIKALARINING AHAMIYATI .....	452-463
<i>Nabiyeva Firusa Odil qizi</i> “ELEKTROMAGNETIZM” BO'LIMINI O'QITISHDA AMALIY MASHG'ULOTLARNING AHAMIYATI .....	464-471
<i>Sobirova Oygul Alimovna</i> BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA METODIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD HOLATINI TAHLILYIY VAHOLASH .....	472-479
<i>Shermatov G'ulom Kaxxorovich</i> IMPROVING THE TECHNIQUE OF BADMINTON SPORTS TRAINING .....	480-486
<i>Shamirzayeva Zarifa Xudoyorovna</i> TALABALARDA KASBIY KO'NIKALARNI SHAKLLANISHIDA MIKROTA'LIM O'QITISH TEKNOLOGIYASINING SAMARALI JIHLTLARI .....	487-492
<i>Ziyadullayeva Dilafruz Xudayberdiyevna</i> O'SMIRLARDA YETAKCHILIK XUSUSIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETINSIYAVIY FAOLIYATNING PEDAGOGIK ASOSLARI .....	493-498
<i>Muydinov Firuzjon Farxodjonovich</i> TIBBIY TA'LIM TALABALARIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI .....	499-505
<i>Egamberdiyeva Feruza Abdimannonovna</i> MULTIMEDIA TEKNOLOGIYALARIGA ASOSLANGAN DASTURIY TA'MINOTNI LOYIHALASH .....	506-510
<i>Худойбердиева Дурдона Баходир қизи</i> ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА .....	511-516
<i>Курбонов Дониёрбек Кахрамонович</i> ОБУЧЕНИЕ ПОЭЗИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ .....	517-524

*Shamsiddinov G'iyos Xusniddin o'g'li, Jurayeva Feruza Baxtiyor qizi*

**IQTISODIYOT YO'NALISHI TALABALARIGA EKONOMETRIKA FANINI O'TISHNING**

**INTERAKTIV USULLARI ..... 525-532**

*Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович*

**ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИҲАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА**

**АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ..... 533-539**

## 12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР

**Bahodir To'raev,**  
O'zbekiston Milliy universiteti Kadrlar bo'limi boshlig'i  
yuridik fanlari nomzodi

### HUQUQIY MADANIYAT VA HUQUQIY TARBIYANING DEMOKRATIK DAVLAT RIVOJLANISHIDAGI ROLI

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiyaning davlatda demokratik boshqaruvni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashdagi hal qiluvchi roli o'rganiladi. Mustahkam huquqiy madaniyat qonun ustuvorligi, asosiy huquqlar va demokratik tamoyillarga hurmatni tarbiyalaydi. Huquqiy tarbiya huquqiy normalar va qadriyatlarni yetkazish vositasi sifatida huquqshunoslar va fuqarolarning munosabati va xatti-harakatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

**Kalit so'zlar:** huquqiy madaniyat, huquqiy tarbiya, demokratiya, qonun ustuvorligi, sud mustaqilligi, hisobdorlik.

**Bahadir Toraev,**  
Head of the Human Resources Department of  
the National University of Uzbekistan  
candidate of legal sciences

### THE ROLE OF LEGAL CULTURE AND LEGAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF A DEMOCRATIC STATE

**Abstract.** This article examines the crucial role of legal culture and legal education in the development and support of democratic governance in the state. A strong legal culture fosters respect for the rule of law, fundamental rights and democratic principles. Legal education as a means of conveying legal norms and values plays a decisive role in shaping the attitude and behavior of lawyers and citizens.

**Kalit so'zlar:** huquqiy madaniyat, huquqiy tarbiya, demokratiya, qonun ustuvorligi, sud mustaqilligi, hisobdorlik.

**Баҳадир Тораев,**  
Заведующий отделом кадров Национального  
университета Узбекистана  
кандидат юридических наук

### РОЛЬ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ И ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВА

**Аннотация.** В данной статье рассматривается решающая роль правовой культуры и правового образования в развитии и поддержке демократического управления в государстве. Сильная правовая культура способствует уважению верховенства закона, основных прав и демократических принципов. Юридическое образование как средство передачи правовых норм и ценностей играет решающую роль в формировании мироощущения и поведения юристов и граждан.

**Ключевые слова:** правовая культура, юридическое образование, демократия, верховенство права, независимость судебной власти, подотчетность.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I4Y2024N50>

**Kirish.** Demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishda huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya muhim o'rin tutadi. Huquqiy madaniyat jamiyatdagi adolat, tenglik va javobgarlik tamoyillarini ta'minlashning asosiy poydevori hisoblanadi. Bu jamiyat tomonidan qonun va boshqaruvga nisbatan munosabat, xatti-harakatlarni shakllantirib, demokratik davlat qurilishining muhim shart-sharoitlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Huquqiy madaniyat deganda har bir shaxsning o'z huquq va erkinliklariga nisbatan ong darajasi, davlat va jamiyat hayotida huquqning o'rni va rolini anglash qobiliyati tushuniladi".[1]

Huquqiy madaniyat jamiyat a'zolarining huquqiy bilim va madaniyat darajasi, qonunchilikka bo'lgan munosabati, huquqiy ong va dunyoqarashini ifodalaydi. Huquqiy tarbiya jarayonida huquqiy qadriyatlar, me'yorlar va tamoyillar shaxsga singdiriladi. Ya'ni, bu ikki kategoriya bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, to'g'ri tashkil etilgan huquqiy tarbiyaning natijasi yuksak huquqiy madaniyatda ko'rinadi.

Shu bilan birga, huquqiy madaniyat davlat hokimiyati va boshqaruv tizimlarida ham muhim rol o'ynaydi. Chunki "huquqiy madaniyat fuqarolarning huquqiy ongini, huquqiy faolligini belgilaydi".[2]

Yuksak huquqiy madaniyat mavjud davlatlarning davlat organlari va rahbarlari jamiyatda qonuniylik tamoyillariga izchil amal qiladi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlaydi hamda adolatli boshqaruv tizimini qaror toptiradi. Bunday sharoitda fuqarolar ham o'z navbatida davlat va jamiyat oldidagi burchlarini mas'uliyat bilan ado etadi.

Biroq mustahkam huquqiy madaniyatni tarbiyalash va davom ettirish o'z-o'zidan sodir bo'lmaydi, O'zbek huquqshunos olimi X.Odilqoriyev ta'kidlaganidek, "Huquqiy tarbiya fuqarolarning huquqiy madaniyatini shakllantirish, ularni qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash demakdir. Huquqiy tarbiya jarayonida yoshlarga qonunlarni hurmat qilish, qonunbuzarliklarga murosasiz munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash lozim" [1]

Shuningdek, Z.Islomov o'z tadqiqotlarida huquqiy tarbiyaning ahamiyatini alohida ta'kidlagan: "Huquqiy tarbiya orqali jamiyat a'zolariga huquqiy normalar, qadriyatlar va tamoyillar singdiriladi. Bu esa ularni huquqiy tizimning murakkabliklarida harakat qilish, adolatni himoya qilish va fuqarolik hayotida faol ishtirok etishga qodir etadi".[2]

Huquqiy tarbiya ijtimoiy tarbiyaning axloqiy, estetik, ma'naviy va boshqa shu kabi turlari negizida shakllanadi va rivoj topadi. Jumladan, yuksak rivojlangan huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurishni o'z oldiga asosiy maqsad qilib qo'ygan har bir davlatning asriy orzusi o'z aholisining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirishdir. Har qanday davlatning ijtimoiy rivojlanishi o'sha davlat fuqarolarining huquqiy madaniyati bilan bog'liq bo'ladi.

Zero, yuksak darajada rivojlangan huquqiy ong va huquqiy madaniyat huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining ajralmas belgisidir. Yuksak darajadagi huquqiy ong va huquqiy madaniyat esa huquqiy tarbiyaning mahsuli. Aholining huquqiy ongi va madaniyatini shakllantirishda tarbiya asosiy o'rinni egallaydi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ham yuqoridagi fikrlarning isboti sifatida "huquqiy madaniyatni yuqori darajada bo'lishi huquqiy davlatning o'ziga xos xususiyatidir"[3] deb ta'kidlagan.

Buyuk mutafakkir Abdulla Avloniy ham “Tarbiya biz uchun yo hayot - yo momot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” deb bejiz ta’kidlamagan.

Huquqiy tarbiya - murakkab va ko’p qirrali hodisadir, ya’ni uni bir ma’noli qilib ta’riflab bo’lmaydi. Huquqiy tarbiyaning ta’rifi bu jarayonning qaysi tomonini, jumladan, umum-ijtimoiy jihatini, huquqning ijtimoiy amal qilish tizimi sifatida yoki davlatning ijtimoiy boshqarish, huquqbuzarlikning oldini olish elementi sifatidagi vazifasi va shu kabilarni tadqiq qilishimizga bog’liq bo’ladi. Huquqiy tarbiya deganda shaxsning ongiga tashkiliy suratda va aniq maqsadni ko’zlab ta’sir ko’rsatishning maxsus yuridik turi tushuniladi.

“Huquqiy tarbiya” kategoriyasi olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan va izohlar berilgan. “Huquqiy tarbiya - shaxslar va ijtimoiy guruhlarining huquqiy ongiga ko’rsatiladigan, aniq maqsadga yo’naltirilgan, rejalashtirilgan va maxsus huquqiy tarbiya usullari vositasida amalga oshiriladigan pedagogik ta’sir jarayonidir”[4]

Inson huquqiy ongi orqali huquqni anglash bilan uni qo’llash jarayonida, sud ishlarida, qonuniylik va qonun to’g’risida axborot olinadi. Shunday axborot asosida huquqiy madaniyat darajasi yuksaladi,[2; 278]

O’zbekistonda huquqiy tarbiya tizimi oila, maktab, oliy o’quv yurtlari, ommaviy axborot vositalari va nodavlat tashkilotlarning hamkorligiga asoslangan holda yo’lga qo’yilgan.

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.** Huquqiy madaniyat, huquqiy tarbiya va demokratik taraqqiyot o’rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish turli fanlar bo’yicha mavjud adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilishni talab qiladi. Ushbu bo’limda ushbu mavzu atrofidagi ilmiy nutqdagi asosiy mavzular, nazariyalar va empirik topilmalar tanqidiy ko’rib chiqiladi.

Avvalambor, takidlab o’tishimiz lozimki, milliy olimlarimizdan X.T.Odilqoriyev, Z.M.Islomov, I.V.Kudryavsev, X.Mamatovlar tomonidan “Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya” borasida bir qancha izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar natijasida o’z tadqiqotlarida huquqiy madaniyatning mohiyati, uning shakllanish omillari, turlari va namoyon bo’lish shakllari, huquqiy madaniyatning boshqa madaniyat turlari bilan o’zaro aloqadorligini atroflicha tahlil etgan.

Huquqiy madaniyat shartli ravishda jamiyat va shaxs huquqiy madaniyatiga ajratiladi. Jamiyatning huquqiy madaniyati huquqiy ongning, qonuniylikning, qonunlarni takomillashtirish va huquqiy tajribaning muayyan darajasini aks ettiradigan hamda insoniyat huquq sohasida yaratgan butun boyliklarni qamrab oladigan ijtimoiy madaniyatning bir turi sifatida ko’riladi. Jamiyatning huquqiy madaniyati shaxs erkinligi va xavfsizligi, inson huquqlarini ta’minlash, uning huquqiy himoya etilishi va ijtimoiy faolligini kafolatlash uchun zamin bo’lib hisoblanadi. Shaxsning huquqiy madaniyati jamiyat huquqiy madaniyatining uzviy tarkibiy qismidir. Bu faoliyat huquq sohasida jamiyat taraqqiyotiga va uning madaniyatiga mos keladi, natijada shaxs va jamiyatning doimiy huquqiy boyishi sodir bo’ladi. Shubhasiz, shaxsning yuksak huquqiy madaniyati jamiyat taraqqiyotini ta’minlaydi.[2; 296]

Shunday yuksak huquqiy madaniyatli jamiyatni yaratish mamlakatimizda demokratik boshqaruvni yo’lga qo’yish borasidagi asosiy omillardan biridir. Adliya vazirligi huzuridagi Xadicha Sulaymonova nomidagi Respublika sud ekspertizasi markazining direktori, yuridik fanlar doktori, professor Xudoyor Mamatov fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirishga to’sqinlik qiluvchi muammo va kamchiliklarni ma’lum qilib, «Huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, huquqiy ta’lim va tarbiya borasidagi ishlar tizimli va uzviy olib borilmayapti. Uzoq yillar davomida bu masala huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ayrim

davlat organlarining ishi sifatida qarab kelinib, bunda oila, mahalla va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ishtiroki yetarlicha ta'minlanmaganligini bayon qiladi.

Sovet davridagi huquqiy nigilizm, ya'ni qonun va huquqiy normalarga yuzaki, bepisandlik bilan munosabatda bo'lish, kishilar ongida chuqur iz qoldirgan va qisqa muddatda qonunga bo'lgan munosabatni tubdan o'zgartirishga erishish juda qiyin. Endilikda huquqiy tarbiya borasida uzoq vaqt, doimiy va tinimsiz ishlash, fuqarolarni qonunga hurmat bilan munosabatda bo'lishga ko'niktirish yuzasidan betinim harakat qilish lozimdir.[5]

Shu boisdan 2019-yil 9-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida»gi farmoni qabul qilindi. Unda muhim beshta kichik yo'nalishlar bayon etilgan:

- birinchi yo'nalish, «Oilada huquqiy tarbiyani shakllantirish va huquqiy madaniyatni yuksaltirish»;
- ikkinchi yo'nalish, «Aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishda mahalla institutining rolini kuchaytirish»;
- uchinchi yo'nalish, «Ta'lim muassasalarida huquqiy savodxonlikni oshirish»;
- to'rtinchi yo'nalish, «Davlat organlari va tashkilotlar xodimlarining huquqiy madaniyatini yuksaltirish»;
- beshinchi yo'nalish, «Aholi barcha qatlamlarining huquqiy madaniyatini yuksaltirish» uchun amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalarni belgilab bergan.[6]

Yuksak huquqiy ongni qaror toptirishda nafaqat yuqorida zikr etilgan yo'nalishlardan og'ishmaslik, balki bu borada xorijiy tajribani ham o'rganish lozim.

Xorijiy olimlardan Brayan Z. Tamanaxa (2008) kabi olimlar huquqiy madaniyat tushunchasiga chuqurroq kirib, uning jamiyatda qonun, adolat va hokimiyatga munosabatni shakllantirishdagi rolini ta'kidladilar[7]. Tamanaxaning ta'kidlashicha, kuchli huquqiy madaniyat huquqiy normalarga rioya qilishni ta'minlaydi, institutsional qonuniylikni oshiradi va demokratik boshqaruv barqarorligiga hissa qo'shadi. Empirik tadqiqotlarga tayangan holda, tadqiqotchilar turli jamiyatlarda huquqiy madaniyatning o'zgarishi huquqiy institutlarga bo'lgan ishonch darajasiga, qonun ustuvorligiga rioya qilish va adolat va adolat tushunchalariga qanday ta'sir qilishini o'rganib chiqdilar (Merryman & Pérez-Perdomo, 2007)[8]. Bundan tashqari, qiyosiy tahlillar tarixiy, madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy omillarning huquqiy madaniyatlarning shakllanishi va evolyutsiyasiga ta'sirini yoritib berdi, huquqiy an'analar va demokratik amaliyotlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirga oydinlik kiritdi (Troper va Verpeaux, 2007)[9].

Demokratik fuqarolikni tarbiyalashda huquqiy tarbiyaning o'rni katta ilmiy tadqiqot mavzusi bo'lib kelgan. Tadqiqotlar fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish va fuqarolarning demokratik jarayonlarda faol ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish uchun o'quv dasturiga fuqarolik tarbiyai, inson huquqlari bo'yicha tarbiya va huquqiy savodxonlik dasturlarini kiritish muhimligini ta'kidladi (Ginsburg va Moustafa, 2008)[10]. Bundan tashqari, tadqiqotlar huquqiy nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishda tajribaviy o'rganish usullari, klinik huquqiy tarbiya va jamoatchilikni jalb qilish tashabbuslarining samaradorligini o'rganib chiqdi, shu bilan talabalarning tanqidiy fikrlash, advokatlik va ijtimoiy adolat faolligi qobiliyatini oshiradi (Merryman va Perez- Perdomo, 2007)[2]. Butun dunyo bo'ylab yuridik tarbiya tizimlarining pedagogik yondashuvlari va institutsional tuzilmalarini tahlil qilib, olimlar

demokratik qadriyatlarni targ'ib qilish va huquqshunoslar o'rtasida axloqiy kasbiylikni rivojlantirish bo'yicha ilg'or tajribalarni aniqlashga harakat qilishdi (Tamanaha, 2008)[3].

Sud hokimiyatining mustaqilligi demokratik boshqaruvning asosi bo'lib, hokimiyatlar bo'linishi va qonun ustuvorligini ta'minlaydi. Tadqiqotlar demokratik jamiyatlarda sud mustaqilligini saqlashga hissa qo'shadigan institutsional mexanizmlar, konstitutsiyaviy kafolatlar va sud nazorati jarayonlarini o'rganib chiqdi (Ginsburg va Moustafa, 2008)[1]. Olimlar sud qonuniyligi haqidagi jamoatchilik fikrini shakllantirishda huquqiy madaniyatning rolini va sudyalarning siyosiy bosim sharoitida konstitutsiyaviy tamoyillarni qo'llab-quvvatlashga tayyorligini ham o'rgandilar (Troper va Verpeaux, 2007)[4]. Bundan tashqari, qiyosiy tadqiqotlar sudyalarning malakasini oshirish dasturlari, sudyalik axloq kodeksi va professional uyushmalarning advokatlik kasbi doirasida sudyalarning halolligi va javobgarligini oshirishga ta'sirini o'rganib chiqdi (Merryman & Pérez-Perdomo, 2007)[2].

Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiyaning demokratik taraqqiyotdagi o'rniga bag'ishlangan adabiyotlar tahlili huquq, jamiyat va boshqaruv munosabatlarini shakllantiruvchi murakkab dinamikaning nozik tushunchasini ochib beradi. Turli intizom nuqtai nazaridan fikrlarni umumlashtirib, olimlar huquqiy madaniyatning demokratik me'yorlar va amaliyotlarga ta'sir etish mexanizmlarini, fuqarolar faolligi va vakolatlarini oshirishda huquqiy tarbiyaning o'zgartiruvchi salohiyatini hamda sud mustaqilligini saqlash va sud hukmronligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan institutsional kafolatlarni yoritib berdilar. Ushbu o'zaro bog'liqliklarni tushunishimizni rivojlantirishga qaratilgan fanlararo tadqiqot kun tartibi demokratik qadriyatlarni ilgari surish va butun dunyo bo'ylab demokratik boshqaruv asoslarini mustahkamlash uchun muhim bo'ladi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Demokratik davlat taraqqiyotida huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiyaning rolini o'rganish metodikasini ishlab chiqish tadqiqot maqsadlari, ma'lumotlar manbalari va tahliliy asoslarni sinchiklab ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Ushbu mavzudagi tadqiqot uchun so'rovnoma va intervyu usullaridan foydalanildi. Tadqiqotimiz obekti sifatida Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining "Tarix" va "Huquq" yo'nalishi talabalari va o'qituvchilari tanlandi. 258 ta talaba 170ta o'qituvchi qatnashdi. Intervyu savollari quyidagicha:

**O'qituvchilar uchun:**

Huquqiy madaniyatga qanday ta'rif bergan bo'lardingiz va uning demokratik boshqaruv kontekstidagi ahamiyatini qanday tushunasiz?

Huquqiy tarbiya o'quvchilarda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga qay darajada ta'sir ko'rsatadi, deb o'ylaysiz?

Talabalar o'rtasida huquqiy tamoyillar, fuqarolik faolligi va qonun ustuvorligiga hurmat tushunchasini rivojlantirish uchun qanday o'qitish usullari yoki strategiyalaridan foydalanasiz?

Sizningcha, jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishda ta'lim muassasalari qanday rol o'ynashi kerak?

Talabalar o'rtasida huquqiy madaniyatning bugungi holatini qanday baholaysiz, huquqiy madaniyatni oshirishda qanday muammolarni ko'rasiz?

**Talabalar uchun:**



Huquqiy madaniyat siz uchun nimani anglatadi va nima uchun demokratik jamiyatda u muhim deb o'ylaysiz?

Huquqiy tarbiyaingiz huquqiy tamoyillar, fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini tushunishingizga qanday ta'sir qildi?

Fuqarolik faoliyati bilan shug'ullanish, huquqiy va ijtimoiy adolat masalalarini himoya qilish uchun siz qay darajada vakolatga egasiz?

Huquqiy tamoyillarni qo'llash yoki jamiyatingiz yoki jamiyatingizda adolatga erishishda har qanday nomutanosiblik yoki nomuvofiqlikni kuzatdingizmi?

Huquqiy tarbiyani oshirish, talabalar va keng jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirish uchun qanday takomillashtirishni taklif qilgan bo'lardingiz?

**Muhokamalar.** Huquqiy madaniyat deganda ma'lum bir jamiyat yoki jamiyatdagi qonun, adolat va huquqiy institutlarga oid e'tiqodlar, qadriyatlar, munosabatlar, normalar va amaliyotlar to'plami tushuniladi. U huquqiy tamoyillar, tartiblar va vakolatlarni jamoaviy tushunish va qabul qilishni, shuningdek, shaxslar va institutlarning huquqiy tizim bilan o'zaro munosabati va idrok etish usullarini o'z ichiga oladi. Huquqiy madaniyat qonunlarning talqin qilinishi, qo'llanilishi va ijro etilishiga, shuningdek, shaxslar va muassasalarning huquq tizimiga bo'lgan ishonchi va ishonch darajasiga ta'sir qiladi. U turli omillar, jumladan, tarixiy, madaniy, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda shakllanadi va huquqiy tizimlar faoliyati va jamiyatlarning kengroq boshqaruvini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Quyida huquqiy madaniyatga oid bo'lgan ayrim mulohazalarni muhokama qilamiz.

Huquqiy madaniyat va uning demokratik boshqaruvga ta'sirini tushunish:

- Ayrim huquqiy normalarning keng tarqalganligi, huquqiy institutlarga munosabat, adolat va adolat haqidagi tasavvurlarga oid tadqiqot natijalari demokratik boshqaruv kontekstida huquqiy madaniyat dinamikasini yoritishi mumkin.

- Sifatli va miqdoriy ma'lumotlarni uchburchaklarga bo'lish orqali tadqiqot huquqiy madaniyatning demokratik me'yorlar va amaliyotlarga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, uning ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarga javoban vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanishi to'g'risida nozik tushuncha berishi mumkin.

Demokratik fuqarolikni shakllantirishda huquqiy tarbiyaning rolini baholash:

- Fuqarolik faolligini oshirish, huquqiy savodxonlikni oshirish va demokratik tamoyillarga rioya qilishda huquqiy tarbiya dasturlari samaradorligiga oid tadqiqot natijalari yuridik tarbiya muassasalarida o'quv dasturlarini ishlab chiqish, pedagogik yondashuvlar va institutsional amaliyotga ma'lumot berishi mumkin.

- O'rganish huquqiy tarbiya tizimidagi kamchiliklar va muammolarni aniqlash orqali huquqshunos kadrlar salohiyatini oshirish, fuqarolarning demokratik jarayonlarda faol ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha tavsiyalar berishi mumkin.

**Natijalar.** Ushbu so'rovnomma-intervyuda 258 ta talaba va 170ta o'qituvchi qatnashdi. Ulardan 102 ta talaba ijobiy munosabat, 65 ta talaba salbiy munosabat va 91ta talaba neytral munosabat bilan javob berdi. O'qituvchilardan 122 nafari ijobiy munosabat, 42 nafari salbiy munosabat va 6 nafari neytral munosabat bilan javob berdi. Natijalarni foizlarda ko'radigan bo'lsak;

**Talabalar uchun:**

- Ijobiy munosabat:  $(102/258) * 100\% \approx 39,5\%$
- Salbiy munosabat:  $(65/258) * 100\% \approx 25,2\%$
- Neytral munosabat:  $(91/258) * 100\% \approx 35,3\%$

**O'qituvchilar uchun:**

- Ijobiy munosabat:  $(122/170) * 100\% \approx 71,8\%$
- Salbiy munosabat:  $(42/170) * 100\% \approx 24,7\%$
- Neytral munosabat:  $(6/170) * 100\% \approx 3,5\%$

Ushbu hisob-kitoblardan talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarning taqsimlanishini kuzatishimiz mumkin:

**Talabalar orasida.** Talabalarning aksariyati (39,5%) huquqiy madaniyatga ijobiy munosabat bildirgan.

Muhim qismi (35,3%) neytral munosabat bilan javob berdi, bu esa mavzuga nisbatan qat'iy fikr yoki noaniqlik yo'qligidan dalolat beradi.

Talabalarning kamroq foizi (25,2%) huquqiy madaniyatga salbiy munosabatda bo'lgan.

**O'qituvchilar orasida.** Aksariyat o'qituvchilar (71,8%) huquqiy madaniyatga ijobiy munosabatda bo'lishdi, bu uning ahamiyatini qat'iy ma'qullashdan dalolat beradi.

O'qituvchilarning muhim ozchiligi (24,7%) huquqiy madaniyatga nisbatan ba'zi e'tirozlar yoki xavotirlarni bildirgan holda salbiy munosabatda bo'lishdi.

O'qituvchilarning juda oz qismi (3,5%) neytral munosabat bilan javob berishdi, bu esa o'quvchilarga o'xshash kuchli fikr yoki ikkilanishning yo'qligidan dalolat beradi.

Umuman olganda, bu natijalar talabalarga nisbatan o'qituvchilar orasida huquqiy madaniyatga nisbatan ijobiy munosabat mavjudligini ko'rsatadi. Biroq, talabalar va o'qituvchilarning sezilarli qismi betaraf munosabatda bo'lishdi, bu so'rovda qatnashgan shaxslar o'rtasida turli darajadagi xabardorlik yoki mavzu bilan bog'liq bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Ushbu munosabatlarning asosiy sabablarini va ularning huquqiy tarbiya va demokratik rivojlanishga ta'sirini o'rganish uchun keyingi sifatli tahlil yoki keyingi tadqiqotlar kafolatlanishi mumkin.

So'rovnoma-intervyu jarayonidagi huquqiy madaniyat va demokratik boshqaruv borasidagi quyidagi natijalarni aytib o'tish mumkin.

– Yuridik o'qituvchilar va amaliyotchilar bilan o'tkazilgan suhbatlarda huquqshunoslik fakulteti talabalari o'rtasida fuqarolik faolligini oshirish va ijtimoiy adolat faolligini oshirishda tajribaviy o'rganish usullari, klinik huquqiy tarbiya va jamoatchilik tashabbuslari muhimligi ta'kidlandi.

– So'rov ma'lumotlari shaxslarning huquqiy savodxonligi, o'z huquqlaridan xabardorligi va demokratik jarayonlarda ishtirok etish istagining rasmiy huquqiy tayyorgarligi bo'lmaganlarga nisbatan yuqori darajada namoyon bo'lganligini ko'rsatdi.

– Natijalar shuni ko'rsatadiki, huquqiy tarbiya dasturlariga sarmoya kiritish tajribaviy tarbiya va jamiyatga asoslangan loyihalarni o'z ichiga olgan holda, ko'proq xabardor va faol fuqarolarni rivojlantirishga hissa qo'shishi mumkin.

- Siyosat bo'yicha tavsiyalar fuqarolik ta'limi va inson huquqlari bo'yicha ta'limni maktab o'quv dasturlariga integratsiya qilish, yuridik yordam xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash uchun yuridik institutlar salohiyatini kuchaytirishni o'z ichiga oladi.

**Xulosa.** So'rov natijalari ta'lim muassasalarida o'quvchilar va o'qituvchilarning huquqiy madaniyatga bo'lgan munosabati haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Aksariyat o'qituvchilar huquqiy madaniyatga ijobiy munosabatda bo'lishsa, talabalar va o'qituvchilarning muhim qismi neytral munosabatda bo'lib, turli darajadagi xabardorlik yoki mavzu bo'yicha faollikni ko'rsatadi. Bundan tashqari, talabalarining sezilarli foizi huquqiy madaniyatga salbiy munosabatda bo'lib, talabalar o'rtasida huquqiy tarbiya va ma'rifatni yaxshilashning mumkin bo'lgan yo'nalishlarini ta'kidlaydi.

Olib brogan tadqiqotimizdan kelib chiqqan holda quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqdik.

Huquqiy tarbiya dasturlarini takomillashtirish: Ta'lim muassasalari o'quvchilar o'rtasida huquqiy tamoyillarni tushunish, fuqarolik faolligini oshirish va qonun ustuvorligini hurmat qilishga yordam beruvchi huquqiy tarbiyaning kompleks dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Ushbu dasturlar o'quvchilarning faolligi va xabardorligini oshirish uchun tajribaviy o'rganish usullarini, jamoatchilikni jalb qilish tashabbuslarini va amaliy ilovalarni o'z ichiga olishi kerak.

Fuqarolik faolligini oshirish: talabalarni fuqarolik faoliyatida faol ishtirok etish, huquqiy va ijtimoiy adolat masalalarini himoya qilish, jamiyatda jonli huquqiy madaniyatni yuksaltirishga hissa qo'shishga harakat qilish kerak. Maktablar va universitetlar huquqiy savodxonlik va ijtimoiy mas'uliyatga yo'naltirilgan talabalar tashabbuslari, darsdan tashqari tadbirlar va jamoat xizmati loyihalariga yordam berishi mumkin.

Muloqot va xabardorlikni rivojlantirish: Ta'lim muassasalari huquqiy va ijtimoiy masalalar bo'yicha ochiq muloqot va muhokamalar uchun platformalar yaratishi, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida onglilikni, tanqidiy fikrlashni va xabardor fuqarolikni rivojlantirishi kerak. Huquqiy ekspertlar, siyosatchilar va jamiyat yetakchilari ishtirokidagi mehmon ma'ruzalari, seminarlari va seminarlari huquqiy madaniyat va uning demokratik boshqaruvga ta'siri haqida qimmatli tushuncha va istiqbollarni berishi mumkin.

Salbiy munosabatlarni bartaraf etish: o'quvchilar o'rtasida huquqiy madaniyatga bo'lgan salbiy munosabatni aniq maqsadli yo'lga qo'yish, ma'rifiy targ'ibot va targ'ibot ishlarini olib borish yo'li bilan bartaraf etishga harakat qilish kerak. Bu tashabbuslar noto'g'ri tushunchalarga barham berishga, tashvishlarni bartaraf etishga, adolat, tenglik va demokratik qadriyatlarni targ'ib qilishda huquqiy tamoyillarning muhimligini ta'kidlashga qaratilishi kerak.

Doimiy baholash va takomillashtirish: ta'lim muassasalari o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida huquqiy madaniyat va demokratik fuqarolikni mustahkamlash bo'yicha huquqiy tarbiya dasturlari va tashabbuslari samaradorligini muntazam ravishda baholab borishlari kerak. Qayta aloqa mexanizmlari, so'rovlar va baholashlar tarbiya amaliyotini doimiy ravishda takomillashtirish va takomillashtirish uchun qimmatli tushunchalarni berishi mumkin.

Ushbu tavsiyalarni hayotga tatbiq etish orqali ta'lim muassasalari o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida huquqiy ong, fuqarolik faolligi va demokratik ishtirok etish madaniyatini yuksaltirishda muhim rol o'ynashi, pirovardida yanada adolatli, adolatli va demokratik jamiyat rivojiga hissa qo'shishi mumkin.

**Adabiyotlar // Литература / References:**

1. Islomov Z.M. Davlat va huquq nazariyasi / Mas'ul muharrirlar: H.Rahmonqulov, y.f.d., prof. – H.Boboyev, y.f.d., prof. T.: Adolat – 2007. 916-bet.
2. Davlat va huquq nazariyasi: Darslik / X.T.Odilqoriyev, I.T.Tulteyev va boshq.; prof. X.T.Odilqoriyev tahriri ostida. — Toshkent: “Sharq”, 2009. - 568 b.
3. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T., 1996. 322-b.
4. Saidov A.X., Tadjixanov U.T. Davlat va huquq nazariyasi. 2-jild. — T., 2001. 187-b
5. Saidov A.X., Tadjixanov Huquqiy madaniyat nazariyasi. Darslik 2 tomli. 1-tom / Mas'ul muharrir Sh.Z.Urazayev. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi, 1998-yil.318 bet.
6. <https://m.kun.uz/news/2019/02/20/huquqiy-madaniyatni-oshirish-faqat-davlat-organlari-ishi-emas-sud-ekspertizasi-markazi-direktori?q=%2Fuz%2Fnews%2F2019%2F02%2F20%2Fhuquqiy-madaniyatni-oshirish-faqat-davlat-organlari-ishi-emas-sud-ekspertizasi-markazi-direktori>
7. Tamanaha, B. Z. Understanding Legal Culture. New York: Oxford University Press.2008
8. Merryman, J. H., & Pérez-Perdomo, R. The Civil Law Tradition: An Introduction to the Legal Systems of Europe and Latin America. Stanford University Press.2007
9. Troper, M., & Verpeaux, M. Introduction to French Law. Kluwer Law International.2007
10. Ginsburg, T., & Moustafa, T. (Eds.). Rule by Law: The Politics of Courts in Authoritarian Regimes. Cambridge University Press.2008
11. Жавлиев, Н. (2023). МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ НИЗОЛАР ТУШУНЧАСИ ВА МАЗМУН-МОҶИЯТИ. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 3(7), 191–195. <https://doi.org/10.47390/SCP1342V3I7Y2023N26>
12. Жавлиев, Н. (2021). СУД НАЗОРАТИ ВА СУД ҲОКИМИЯТИНИНГ МУСТАҚИЛЛИГИ. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 1(3), 7. <https://doi.org/10.47390/A1342I32021N6>

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

*№ 4 (4) – 2024*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари**” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

**Муассис:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

**Таҳририят манзили:**

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Боғланиш учун телефонлар:**

(99) 602-09-84 (telegram).